

Etikk eller butikk?

Norske investeringer i Latin-Amerika

Latin-Amerikagruppene
i Norge (LAG)

Skrevet av:
Latin-Amerikagruppene
i Norge
Medvirkende forfatter:
Maria Melby

Design:
Marte Gravem Isaksen
Jenny Jordahl/Differ Media

Trykk: Grøset

Takk til (i alfabetisk
rekkefølge):
Astrid Fadnes
Centro de Medios
Independientes (CMI)
Luis Alberto Gallegos
Pradines
Karoline Garnes
Marianne Gulli
Fredrik Brogeland Laache
Maria Refsland
Maria Skaare
Miguel Uteras

Innhold

Introduksjon	3
1 Investeringer og utvikling i Latin-Amerika	4
1.2 Norsk kapital i Latin-Amerika	4
1.3 Et utviklingsbegrep i utvikling	5
1.4 Næringslivet som utviklingsaktør	6
1.5 Næringslivets samfunnsansvar	7
3 Norfund i Mellom-Amerika	9
3.1 Finansinstitusjoner	9
3.2 Små og mellomstore bedrifter	11
3.3 Fornybar energi	11
4 Yara i Brasil	14
5 Statkraft i Chile	17
6 Avsluttende bemerkninger	20
LAG mener	21
Litteraturliste	22
LAGs krav til myndighetene	Baksida

Forsidebilde: Bildet er tatt i Polochic-dalen i Izabal, Guatemala.
Foto: Ronya Reitan Solberg.

Introduksjon

Investeringer får en stadig større plass i den norske utviklingsdiskursen. Ofte og oftere trekkes næringsutvikling og økonomisk vekst fram som avgjørende for å redusere fattigdom og skape utvikling i Sør. Den raske økonomiske veksten Latin-Amerika har opplevd de siste tiårene gjør at interessen for regionen blant norske investorer har økt betraktelig. Investeringer utgjør en økende andel av pengene som strømmer inn i Latin-Amerika samtidig som den langsiktige bistanden fra Norge kuttes drastisk.

Norge fremstilles ofte som en nasjonal fredsforkjemper som er opptatt av menneskerettigheter, anstendige arbeidsplasser, klima og miljø. Disse assosiasjonene nyter norske selskaper godt av i form av godt omdømme på verdensbasis, nettopp fordi de er norske. Investeringer i privat sektor bidrar gjerne til å skape arbeidsplasser og økonomisk vekst og kan være et viktig verktøy for å bygge ut infrastruktur og bedre velferden. Men ikke alene og ikke alltid. Denne rapporten vil raskt gjennomgå utviklingen i utenlandske investeringer i Latin-Amerika de senere årene, og norsk dreining mot satsning på investeringer som utviklingspolitisk verktøy. Over lengre tid har LAG sammen med flere andre organisasjoner avdekket og satt søkelyset på hvordan norske investeringer i Latin-Amerika langt på vei opprettholder og styrker konflikter, bryter grunnleggende rettigheter eller bidrar til uforholdsmessig miljøskaade. I denne rapporten skal vi vise dette med tre eksempler. Kapittel tre tar for seg noen av Norfunds investeringer i Mellom-Amerika, Kapittel fire viser lokal motstand mot Yaras gruvesatsning i Brasil og kapittel fem omhandler Statkrafts planlagte vannkraftverk i Mapuche-folkets hellige område i Chile.

I arbeidet med denne rapporten har det vært vanskelig å få tak i statistikk og informasjon om norske investeringer i Latin-Amerika, som gir et helhetlig bilde av situasjonen. Det er samarbeid og informasjonsutveksling med andre organisasjoner som har gjort det mulig å presentere våre funn. Sterke sivilsamfunnsorganisasjoner i regionene jobber for å ivareta folks rettigheter og fungerer som vaktbikkje og korrektiv. Disse er spesielt viktige når Norge skal øke sin økonomiske tilstedeværelse i regionen. Norske investeringer må være mer transparente, slik at offentligheten gis tilstrekkelig informasjon. På den måten vil også det norske sivilsamfunnet kunne bidra til å sikre at norske investeringer gjøres på en bærekraftig måte. Det bør være et minimumsmål for norske myndigheter at norske investeringer ikke skader miljøet, at de etterfølger grunnleggende rettigheter og at de ikke hindrer eller direkte ødelegger lokalsamfunnets utvikling.

*Foto: Roderigo Diaz.
Siden 2005 har urfolk arrangert over 70 konsultasjonsprosesser på egenhånd som har endt opp med like mange folkeavstemninger i Guatemala. Totalt én million mennesker har sagt nei til gruvedrift eller vannkraftverk i sine territorier.*

Selskaper forventes å påta seg ansvar for mennesker, samfunn og miljø som påvirkes av virksomheten.
Meld.st 35 (2014-2015)

Kapittel 1: Investeringer i Latin-Amerika

Latin-Amerika har siden løsrivelsen fra kolonimaktene vært et yndet sted for utenlandske investeringer. Mange utenlandske aktører har gjennom historien profittert på regionens naturressurser sammen med lokale eliter. Dette har ført til at gevinstene har blitt hentet ut av landet og/ eller blitt fordelt mellom svært få hender, noe som har satt sitt preg på regionen. I dag er Latin-Amerika den regionen som har størst sosial og økonomisk ulikhet i verden.

Utenlandske direkteinvesteringer i Latin-Amerika eskalerte på 1990-tallet og hadde også på 2000-tallet en jevn vekst (Economic Commission for Latin America and the Caribbean, 2015). Denne veksten kan ses som en konsekvens av at latinamerikanske regjeringer i økende grad har lagt til rette for at utenlandske selskaper enkelt skal kunne etablere seg i regionen. Dette skjer gjennom et såkalt «kappløp mot bunnen» der stater kjemper om å tilby selskapene billig arbeidskraft og begrensede rettigheter for arbeiderne kombinert med lave skattesatser og få reguleringer. Det er disse faktorene mange latinamerikanske land kan skilte med, i mangel på konkurransedyktig teknologi og infrastruktur som ellers ville tiltrukket seg utenlandsk kapital.

Latin-Amerika er i dag den av regionene i Sør hvor direkteinvesteringer utgjør størst andel av de totale kapitaloverføringene fra utlandet, sammenlignet med for eksempel private overføringer og bistand (Meld. St. 35, 2014–2015). Det er ingen grunn til å fornekte at utenlandske investeringer kan føre til økonomisk vekst. Men uten grundige utredninger, ansvarlig eierskap og strenge etiske retningslinjer for investor, vil ikke denne veksten nødvendigvis komme lokalmiljøet til gode. Som denne rapporten viser er næringer som vannkraft og gruvedrift eksempler på at investeringer dessverre gjennomføres på bekostning av lokalt selvstyre og utvikling.

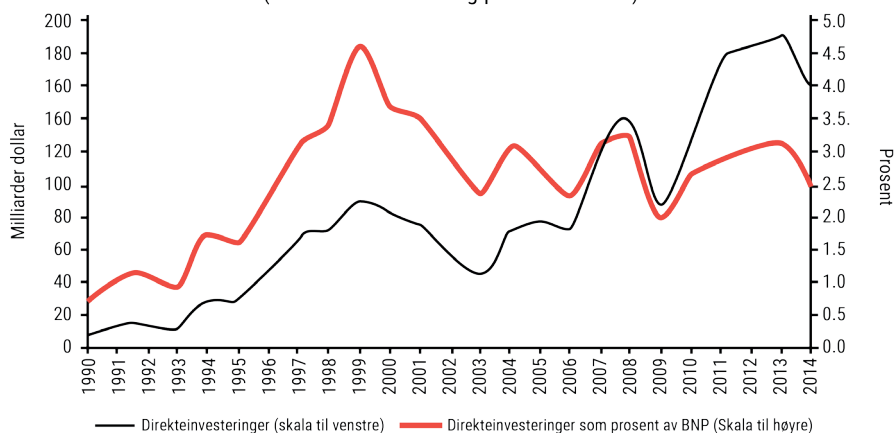
1.2 Norsk kapital i Latin-Amerika

Norske aktører har historisk sett ikke vært så opptatt av å investere i Latin-Amerika. På 2000-tallet ser vi likevel en tydelig økning, kun avbrutt av kriseårene 2008 og 2009 (se graf B). De to landene som klart har mottatt mest direkteinvesteringer er Brasil og Venezuela. Olje, shipping og maritim industri er eksempler på sektorer der norske aktører har sterk

*Foto: Petra Lanheinrich
Cerrejóngruva i Colombia er Latin-Amerikas største kullgruve og drives av BHB Billiton, Anglo American og Glencore Xstrata. Cerrejón har gjennom 30 år forsynt seg grovt av wayúu-folkets og den afroamerikanske befolkningens landområder.*

Direkteinvesteringer: En investering over landegrenser der investor har til hensikt å etablere en varig økonomisk forbindelse, og utøve effektiv innflytelse på virksomheten i et investeringsobjekt.

Latin-Amerika og Karibien: Nytegnede utenlandske direkteinvesteringer og direkteinvesteringer som andel av BNP, 1990-2014
(Milliarder av dollar og prosent av BNP)

tilstedeværelse i ulike latinamerikanske land. Norske økonomiske aktører er også aktivt inne i energisektoren, med satsninger på fornybar energi som vind- og vannkraft. I tillegg driver Norge blant annet med storstilt import av soya og har vært sterkt involvert i celluloseindustrien i Brasil.

Den norske stat er til stede i Latin-Amerika som investor, både via Statens Pensjonsfond Utland (Oljefondet), som medeier i norske selskap og gjennom investeringsfondet Norfund. I denne rapporten fokuserer vi på de to sistnevnte. LAG ønsker å øke oppmerksomheten rundt Norges forpliktelser som investor, og hvilke konsekvenser det har når staten Norge ikke ivaretar disse. Den norske befolkning må kunne stille strenge krav til hvordan norske penger benyttes i utlandet.

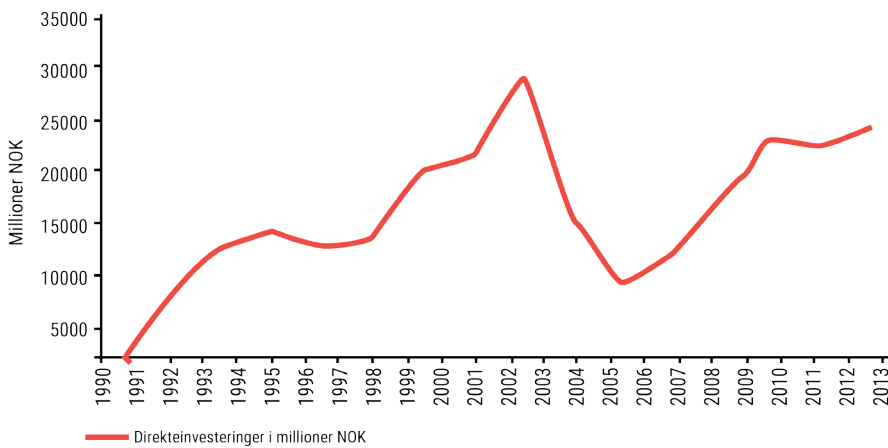
1.3 Et utviklingsbegrep i utvikling

Utviklingsbegrepet er ikke entydig. Det inneholde mange ulike definisjoner og forventninger. En felles definisjon av utvikling kan være en varig samfunnsmessig endring til noe bedre for de involverte menneskene. Fordi utviklingsbegrepet alltid vil være kontekstuel, er det uenigheter om hvilke elementer en utviklingsprosess må omfatte for å skape gode endringer og hva et godt samfunn og et godt liv er (Smukkestad, 1998).

Norge har drevet med bistand og utviklingsarbeid siden 1952. Filosofien og retorikken bak utviklingspolitikken er i stadig endring. Det har dessuten ikke alltid vært samsvar mellom offisielle intensjoner og den politikken som faktisk bli ført. Altruistiske motiver for utviklingspolitikken har hele tiden blitt sterkt vektlagt av både regjering og Storting i Norge. Hovedmålet med bistand og utviklingsarbeid har vært å minke gapet mellom fattige og rike og egeninteresse har vært erklært som sekundært. Miljøvern og menneskerettigheter ble sentrale temaer for norske bistandsmyndigheter i løpet av 70-tallet og. Instrumentelle motiver for utviklingspolitikken kom tydeligere fram på 1990-tallet da det ble satt politiske betingelser for bistanden. De overordnede målene i norsk utviklingspolitikk ble i økende grad tilpasset til det man hadde oppnådd internasjonal enighet om. Nyliberalistisk tankegang fikk prege reformene, og målet ble å redusere statens rolle

Statens eierandel i Norske bedrifter/fond med investeringer i Latin-Amerika:
 Norsk Hydro ASA: 34,26 %
 Statkraft SF: 100 %
 Yara International ASA: 36,21 %
 Statoil ASA: 67 %
 Norfund1: 100 %

Norske direkteinvesteringer i Latin-Amerika i millioner NOK,
basert på tall fra Statistisk sentralbyrå

i økonomien. Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet ble sentrale institusjoner for internasjonalt bistandssamarbeid. Man så at situasjonen i land i Sør var av interesse også for Norge og andre rike land og utviklingspolitikk og utenrikspolitikk ble mer sammenvevd. Gjennom 2000-tallet og frem til i dag har tendensen gått mot tettere integrasjon av bistandspolitikk, utenrikspolitikk og sikkerhetspolitikk og tendensen til tettere integrasjon av sikkerhets-, utenriks- og bistandspolitikk ble tydeligere gjennom 2000-tallet.

1.4 Næringslivet som utviklingsaktør

Næringslivet har fått større oppmerksomhet som utviklingsaktør de siste årene, både i Norge og internasjonalt. FN utarbeidet i 2011 United Nations Guiding Principles (UNGPs) som er veiledende prinsipper for hvordan næringslivet bør forholde seg til menneskerettigheter. Her står det at alle selskaper har likt ansvar for å respektere internasjonalt anerkjente menneskerettigheter overalt hvor de opererer. Næringslivets samfunnsansvar var også tema på FN-konferansen «Financing for development» i 2015 der det ble det lagt vekt på hvordan private aktører kan bidra til å nå de nye bærekraftsmålene.

«Privat sektor skaper arbeidsplasser, genererer skatteinntekter og velferd. Ni av ti arbeidsplasser i fattige land er i private bedrifter. Det er også der de fleste av fremtidens jobber må komme. Likevel er privat sektor blitt undervurdert som kraft i utviklingspolitikken. Dette vil vi snu på. Privat næringsliv må bli en enda sterkere motor i kampen mot fattigdom» Utenriksminister Børge Brende (Regjeringen, 2014a).

Norge har fulgt etter i dette arbeidet med å sette fokus på private aktørers rolle i utviklingsarbeid. Stortingsmelding 35 (2014-2015) «Sammen om jobben» handler om hvordan norsk bistand skal legge til rette for private investeringer, jobbskaping og fattigdomsreduksjon i utviklingsland. Meldingen slår fast at regjeringen vil øke innsatsen for å bedre rammevilkår og kompetanseoverføring, og å etablere nye ordninger for samarbeid med næringslivet.

1.5 Næringslivets samfunnsansvar

Den norske regjeringen er opptatt av å følge internasjonale retningslinjer for arbeidsvilkår, og hevder å være en «pådriver for en mer samstemt tilnærming til anstendig arbeid på internasjonalt nivå.» Det finnes imidlertid få internasjonale konvensjoner om arbeidsvilkår som er juridisk bindende. Riktignok er alle medlemsland forpliktet til å følge ILOs kjernekonvensjoner for arbeiderrettigheter. Men ILO har ikke myndighet til å sanksjonere medlemsland som ikke følger konvensjonene, og det er dermed opp til hver enkelt aktør hvor nøye de følges.

Regjeringen har forventninger til norske investeringsaktørers samfunnsansvar i områdene de opererer i. Dette gjelder spesielt for selskaper med statlig eierandel. Selskapene forventes å bidra til et anstendig arbeidsliv, der grunnleggende arbeidsstandarder og –rettigheter ivaretar, og arbeidstakerne gis en lønn de kan leve av. Selskapene forutsettes å ha kunnskap om nasjonal lovgivning og internasjonale konvensjoner og arbeidsvilkår. ILOs åtte kjernekonvensjoner står sentralt, og regnes som grunnleggende på arbeidslivets område.

Til tross for uttalte ønsker om at norske aktører i utlandet skal operere i tråd med menneskerettighetene og sikre miljø, medbestemmelse og et anstendig arbeidsliv, foreligger det få konkrete tiltak for å oppnå dette. Regjeringen lanserte høsten 2015 en nasjonal handlingsplan for hvordan næringslivet kan ta i bruk FNs veiledende prinsipper, men denne handlingsplanen inneholder lite annet enn forventninger. Næringslivsaktører kan dermed i praksis selv vege hvorvidt de skal følge FNs prinsipper eller ikke. Det synes å være lite vilje til å pålegge norske private aktører regler som gjelder utenfor Norges grenser. Det ser dermed ut til at det ikke er samsvar mellom intensjon og utfall, eller mellom flotte ord i stortingsmeldinger og faktisk aktivitet.

I Norge har vi klart å forvalte naturressursene på en måte som langt på vei har skapt økonomisk velstand og velferdsgoder for befolkningen. I Latin-Amerika er bildet ofte et annet. I de følgende kapitlene skal vi gjennomgå tre eksempler der norske investeringer i Latin-Amerika har negativ virkning på mennesker og miljø, skaper bekymring og lokalsamfunn og menneskerettighetsforkjempere og forverret livssituasjon for lokalbefolkningen. Tilfellene vi trekker frem i denne rapporten viser at ideen om at investeringer i seg selv fører til utvikling, ikke nødvendigvis stemmer.

ILO (International Labour Organization) er ble etablert i 1919 og er FNs særorganisasjon for arbeidslivet. ILO er ansvarlig for å sette opp og ha tilsyn med internasjonale arbeidsstandarder. 187 land er i dag medlemmer av ILO

Internasjonale rammeverk rettet opp mot ansvarlig næringsliv

OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper ble etablert i 1976 og ble sist oppdatert i 2011. Retningslinjene favner bredt og dekker de fleste aspekter rundt næringslivets samfunnsansvar. Retningslinjene er anbefalinger til selskapene, men også bindende for statene som har vedtatt dem, til nå 46 stater.

FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter ble vedtatt i 2011.

Prinsippene er tredelt og omfatter:

1. Statenes forpliktelse til å sikre menneskerettighetene gjennom nasjonal lovgivning og til å beskytte mot overgrep innenfor statenes egen jurisdiksjon, herunder fra tredjeparter som næringslivet;
2. Forventningen om at næringslivet respekterer menneskerettighetene, utover å følge lover og regler i landet de opererer i, og foretar aktsomhetsvurderinger for å etterleve dette ansvaret;
3. Statenes forpliktelse til å sørge for at det finnes adgang til ulike former for rettslige eller ikke-rettslige klage- og erstatningsmekanismer og oppfordring til næringslivet om å delta i eller selv ha ikke-rettslige klageordninger for parter som er berørt av egen virksomhet.

Guatemala

Arrend

Leasing av kjøretøy og maskineri til SMB, til sukkerproduksjon, kommersialisering og bygg.

Sektor: Finanstjenester
Instrument: Leasing
NOK: 29,8 mill.

San Antonio

Vindmøllepark i Guatemala
Partnere: CIFI, Centrants Energy Services Inc., Victoria Corp. CABEI, GyT Continental og Banco Agromercantil. Vindturbinene leveres av det danske selskapet Vestas, som også vil drive anlegget de første årene

Sektor: Fornybar energi
Instrument: Lån
NOK: 37,2 mill
Lånet er nå tilbakebetalt.

Ficohsa Guatemala

Utvikling av finansindustrien. Investering i SMB.

Sektor: Finansinstitusjon
Instrument: Lån
NOK: 20 mill.

Hidro Santa Cruz

Norfunds første direkteinvestering i et vannkraftverk. Øke energiproduksjon fra fornybare kilder. Finansiering av gjeld og privat egenkapital i samarbeid med CIFI.

Sektor: Fornybar energi
Instrument: Lån og mezzaninekapital
NOK: 39,2 mill
Prosjektet er nå stoppet.

Honduras

Agua Fría-PRODERSSA

Solkraft med en kapasitet på 59 MW.
Investorer: KLP Norfund Investments AS, Scatec Solar og den lokale utvikleren PEMSA.

Sektor: Sol-energi
Instrument: Privat eierkapital og lån
NOK: 108,3 mill.

Ficohsa Honduras

Investering i SMB.

Sektor: Finansinstitusjon
Instrument: Lån
NOK: 67,4 mill.

ODEF

Mikrofinansinstitusjon med hovedfokus på rurale områder og forsteder til byene.

Sektor: Mikrofinans
Instrument: Lån
NOK: 5,8 mill.

El Salvador

Banco Industrial

Sektor: Bank
Instrument: Lån
NOK: 74,2 mill.

Confianza

Direkte mikrofinans, med hovedfokus på rurale områder og jordbruksproduksjon.

Sektor: Finanstjenester
Instrument: Lån
NOK: 18,6 mill

Banco Promerica

Støtte til SMB

Sektor: Finansinstitusjon
Instrument: Lån
USD: 10 mill.

Nicaragua

Nica Forestal

Utvikling av en teakplantasje på omlag 2.000 ha. Kjøper ikke opp jord, men jobber i samarbeid med lokale landeiere.

Sektor: Skogbruk
Instrument: Lån
NOK: 1,8 mill.

FDL

Lån for å utvide FDLs mikrokreditt-portofølje.

Sektor: Mikrokreditt
Instrument: Lån
NOK: 18,6 mill.

Banco Lafise

Lån til små og mellomstore bedrifter.

Sektor: Finansinstitusjon
Instrument: Lån
NOK: 74,3 mill

Costa Rica

HEFF

Kreditt til høyere utdanning / lån til lavinntektsmarkeder

Sektor: Mikrokreditt
Instrument: Fond
NOK: 35,6 mill

Regionale selskaper

Prospero

Regional administrasjonsfunksjoner for privat eierkapital til mikrofinansinstitusjoner.

Sektor: Mikrokreditt
Instrument: Fond
NOK: 29,8 mill

Arrend Corp

Videreutvikling av ARRENDs leasing-business i Mellom-Amerika.

Sektor: Finanstjenester
Instrument: Leasing
NOK: 29,8 mill

Desyfin

Rettet mot SMB gjennom factoring og leasing, særlig til infrastruktur- og energi-prosjekter.

Sektor: Finanstjenester
Instrument: Privat eierkapital, lån og mezzaninekapital
NOK: 70,2 mill.

Aureos (Emerge og ALAF)

EMERGE: Finansiering av eierkapital og gjeld, til mindre bedrifter
ALAF: finansiering av privat eierkapital til mellomstore bedrifter i hele Latin-Amerika.

Sektor: Investeringsfond
Instrument: Fond
NOK: 130,5 mill.

CoreCo

Støtte til SMB innenfor tjeneste-/service-sektoren (IT, helsetjenester, næringslivstjenester, telekommunikasjon, forbrukervarer og logistikk).

Sektor: SMB Fond
Instrument: Fond
NOK: 69,7
Med-investorer: IADB, IFC, BIO og Obviam.

Lafise

Forvalter fondene CASEIF I og II. Norfund eier 20 %, og Lafise resten.

Sektor: SMB Fond
Instrument: Privat eierkapital
NOK: 0,02 mill

LOCFUND (to fond)

Tilbyr lokalvaluta-lån mikrofinansinstitusjoner.

Grunnleggere / eiere: Norfund, FMO og IDB.
Sektor: Mikrokreditt
Instrument: Privat egenkapital-fond
I: NOK 3,3 mill.
II: NOK: 53,2 mill.

CSEIF II & III

Lån og eierkapital-fond som investerer i SMB. CASEIF II ble startet i samarbeid med Banco Lafise
Sektor: SMB Fond
Instrument: Fond
II: NOK: 16,5 mill.
III: NOK: 74,2 mill.

LAAD

Finansinstitusjon som tilbyr lån og rådgivning til mellomstore jordbrukselskaper.

Største eiere: Bank of America, Borden, Cargill, Deere & Co, DEG, Dole Food Company, Gerber, Goodyear Tire and Rubber, JP Morgan, Monsanto, Rabobank og Unilever.
Sektor: Andre finanstjenester
Instrument: Lån
NOK: 102,2 mill

CIFI

Støtte til infrastrukturprosjekter i Latin-Amerika

Sektor: Investeringsfond
Instrument: Privat eierkapital og lån
NOK: 209,1 mill.

Kapittel 3: Norfund i Mellom-Amerika

Som et ledd i satsningen på næringslivssatsning som utviklingspolitikk kanaliserer Norge stadig mer av bistandsmidlene gjennom det statlige investeringsfondet Norfund framfor de tradisjonelle bistandskanalene (Regjeringen, 2013). Norfund investerer i private bedrifter i land i Sør, for å fremme næringsutvikling og bidra til økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon. Norfund drives med et overordnet mål om å skape utvikling, og bør derfor i særlig grad kunne vise til at deres virksomhet har gode resultater.

Norfund har som mandat å bekjempe fattigdom gjennom utvikling av privat sektor. Dette skjer gjennom investeringer i risikofylte prosjekter, som kanskje ikke er attraktive for vanlige investorer. Norfund har også som mål at deres bidrag skal komme i tillegg til hva som ellers ville skjedd i det gjeldende markedet (addisjonalitet), og generere ytterligere investeringer (katalytisk). Norfund investerer i samarbeid med andre finansinstitusjoner, banker eller fond. Hovedsatsingsområder er finanssektoren, fornybar energi og små og mellomstore bedrifter (SMB).

3.1 Finansinstitusjoner

Norfund støtter finansinstitusjoner fordi de utgjør en avgjørende infrastruktur for utvikling av privat sektor. Fokus ligger på finansieringstilgang for SMB, og Norfund investerer i hovedsak i lokale finansinstitusjoner med et lovende vekstpotensiale.

Hemmelighold av informasjon preger næringslivet i Mellom-Amerika, og særlig for finansinstitusjonene. Det er vanskelig å få innsyn i detaljer rundt forretningsvirksomhet. Den offisielle årsaken til hemmeligholdet er hensyn til konkurranse, altså at man ikke skal la konkurrenter få fordeler ved å se andres forretningsdrift. Men dette hindrer samtidig innsyn fra offentligheten, og kan til tider være et hinder for demokrati og åpen dialog. Det gjør også at Norfunds operasjoner preges av lite åpenhet rundt investeringene, noe som gjør det vanskelig å etterprøve opplysningene de gir ut om hvilke utviklingseffekter som er skapt.

De regionale eller nasjonale finansinstitusjoner eies av den nasjonale eliten, som igjen domineres av et fåtall mektige familier med store eierinteresser. Disse familiene er ofte knyttet sammen gjennom tette forretningsforbindelser, og skaper på denne måten sterke elitenettverk.

«Beskyttelsen av menneskerettighetsforkjempere har lenge vært en sentral norsk prioritering. Den overordnede målsettingen er at arbeidet for å fremme og beskytte menneskerettigheter verden over skal kunne utføres uten hindringer og trusler mot liv og helse for menneskerettighetsforkjempere eller deres familier.» (Meld.St. 10 2014-15)

«Selv om hovedansvaret for regulering av et anstendig arbeidsliv tilligger myndighetene i de enkelte land, har næringslivet et selvstendig ansvar for å respektere arbeidstakerrettighetene i sin virksomhet.» (Meld. St 10 2014.15)

Norfund – Statens investeringsfond for næringsvirksomhet i utviklingsland – ble opprettet i 1997, og er 100 prosent eid av den norske staten. Ved utgangen av 2014 hadde Norfund investert for 3.49 milliarder norske kroner i Mellom-Amerika.

Et fredelig øyeblikk i et av verdens mest voldelige land. El Salvador sliter med store sosiale og økonomiske utfordringer blant annet som følge av den økonomiske krisen som rammet landet i 2007/2008.

Foto: Audun Husby

De har også en sterk tradisjon for å holde giftemål mellom familiene, og de blir omtalt som klaner med strategiske allianser seg imellom.

Foto: Ingrid Fadnes
Kvinner som deltok på *Marcha de Agua* i Guatemala i fra 10. til 22. april 2016. I Guatemala protesterte småbønder mot myndighetenes hensynsløse utnyttelse av elvene som fører til tørke, vannmangel og vanskelige leveforhold for lokalsamfunn.

3.1.1 Ficohsa Honduras

Ett eksempel er banken Ficohsa i Honduras, en av Honduras' og Mellom-Amerikas største finansinstitusjoner. Norfunds inngikk en kredittavtale på 12,5 millioner USD i 2012. Støtten skal gå til SMB, til blant annet jordbruksproduksjon, men grunnet manglende innsyn i hvem som mottar støtte, er det ikke mulig å si hvilke type bedrifter og prosjekter som mottar støtte. Ficohsas styre og eiere er en blanding av de sentrale elite-familienavnene i Honduras, blant annet Atala og Faraj, men også Kafie, Canahuati, Giannini, Rishmagüi og Facussé.

I 2009 var Camilo Atala konsernsjef i Ficohsa og en av dens hovedaksjonærer. Atala er en av Honduras' rikeste menn, aktiv i næringsledernes interessegruppe og har utstrakt politisk innflytelse. Han har også nære kontakter med høytstående politiske rådgivere og lobbyister i USA. Næringslivsrådet i Latin-Amerika, avdeling Honduras (CEAL-Honduras) er registrert som klient for en av lobbyistene med blant annet Ficohsa som finansiell bidragsyter for oppdraget. Sammen med en rekke andre navngitte fra landets elite, ble Camilo Atala utpekt for å ha stått bak og støtte statskuppet i Honduras i 2009 (Gutiérrez, 2009). Han er nå president for CEAL-Honduras.

En av Ficohsas største kunder i Honduras er selskapet Dinant, eid av Miguel Facussé. Facussé er et kjent og beryktet navn i Honduras. Han og selskapet hans er knyttet opp mot en rekke kriminelle handlinger og undertrykkelse av småbønder og urfolk over hele landet. Dinant har blant annet satt inn egne private sikkerhetsstyrker for å slå ned på bondeorganisering i en pågående jordkonflikt, og har blitt direkte knyttet til minst 40 drap på småbønder (Gulli, 2014).

Ficohsa ble i 2013 klaget inn for ombudsmannen til finans- og låneinstitusjonen IFC.¹ Granskingsrapporten slår fast at IFC ikke gjorde tilstrekkelige forhåndsvurderinger før de investerte i Ficohsa. Den

1 International Finance Corporation er del av Verdensbank-gruppen

Finansinstitusjoner er en attraktiv investeringsmulighet med potensiale for god finansiell avkastning. Når Norfund investerer i finansinstitusjoner er det ment å medvirke til å utvide og effektivisere tilbudet av finanstjenester til bedrifter og individer som har begrenset tilgang til slike tjenester i dag. Utfordringen med slike investeringer er at man aldri kan være sikker på hvor pengene egentlig ender opp, da finanssektoren i mange Latin-Amerikanske land i stor grad preges av hemmelighet og man kan ende opp med å finansiere en allerede eksisterende elite og deres virksomhet.

understreker også at selv om investeringer er øremerket til små og mellomstore bedrifter, og ikke bidrar med penger direkte til Dinant, så bidrar investeringen til å frigjøre kapitalflyt fra Ficohsa til Dinant, på et tidspunkt da anklagene mot Dinant var godt kjent, samt til å styrke Ficohsas synlighet og renommé.

Det var blant annet vurderingen til IFC, sammen med nederlandske og tyske finansinstitusjoner, som lå til grunn for at Norfund valgte å investere i Ficohsa. På tross av at dette er informasjon som har blitt gjort kjent for Norfund, har de ikke revurdert sine kilder eller trukket støtten til Ficohsa i Honduras. Derimot har de utvidet investeringen til å også gjelde Ficohsa i Guatemala, i tillegg til å investere i enda flere banker og finansinstitusjoner.

3.2 Små og mellomstore bedrifter?

Også i Guatemala er den nasjonale eliten involvert på eiersiden i Norfunds investeringsobjekter. Ett av selskapene er Arrend, et av landets største leasingselskaper, med kunder som hovedsakelig er fra landet mektige jordbruksindustri, i tillegg til tjenestesektoren og byggenæringen. Ifølge deres egne ord sogner deres klienter «i stor grad til selskap og foretak med særlig høy profil» (Arrend, 2009).

Personene som er knyttet til Arrend er kjente person- og familienavn med næringskoblinger til foretakene som styrer landets banker, og markedsaktører med direkte politisk innflytelse. Selskapets president og visepresident er Juan Diedrich Oltmann Niemann Enge og George William Bickford. Begge to er koblet til flere større selskaper, både innen bank, forsikring, olje og jordbruk, som både leverer tjenester og produkter til selskaper som British Petroleum, og som har utvidet virksomhet i flere mellomamerikanske land. Alliansene mellom familiene og næringslivsnettverket er synlig blant annet gjennom at de eller deres nære familie innehar styreposisjoner i hverandres selskaper.

Niemann Enge har også større landeiendommer i det sørlige Guatemala, som driver med eksportrettet kaffeproduksjon. I 1995 ble han klaget inn til ILO sammen med sin far. Bakgrunnen for klagen var at arbeiderne ved storgodset hans ikke hadde mottatt lønn over lengre tid. 28 arbeidere ble sparket, for så å få tilbake jobben mot å ikke kreve lønnen de ikke fikk.

3.3 Fornybar energi

Ren energi utgjør halvparten av Norfunds totale investeringer (49 prosent), noe som også reflekterer Norges generelle satsing på sektoren. Tilgang til strøm regnes som en sentral faktor for å fremme «velstand», skriver Norfund på sine hjemmesider. Men strømmen som genereres, kjøpes og selges på et privat marked, og det er ikke mulig å fastslå hvorvidt strømmen faktisk blir distribuert til hverken lokalbefolkningen eller små og mellomstore bedrifter. Bare de husstandene som har tilgang til det nasjonale strømmettet, og som har råd til å betale de skyhøye strømprisene i landet, får tilgang på strøm. Det ekskluderer store deler av den økonomisk marginaliserte lokalbefolkningen.

Det er den nasjonale energikommisjonen (CNEE) som regner ut estimert fremtidig etterspørsel av strøm, og etterspørselen regnes ut som en funksjon av vekst i brutto nasjonalprodukt (BNP) (Koberle, 2012). Elektrisitetsmarkedet er attraktivt, fordi det produseres mer strøm enn det forbrukes, og overskuddet eksporteres til det regionale mellomamerikanske markedet (Mercado Mayorista, 2015). I 2015

Små og mellomstore bedrifter er et begrep innen næringspolitikk. EUs nåværende definisjon er at bedriften tilhører kategorien «små» hvis der er under 50 ansatte, og en årlig omsetning eller en samlet årlig balanse på ikke over 10 millioner euro, og kategorien «mellomstor» hvis de er 50 eller flere, men under 250 ansatte og en årlig omsetning på ikke over 50 millioner euro eller en årlig samlet balanse på ikke over 43 millioner euro.

eksporterte de om lag én milliard kWt for om lag 87 millioner USD. Overskuddet ble brukt til å utvide energinettet, hovedsakelig rettet mot storforbrukerne, som er de store aktørene innen gruvedrift og fabrikkproduksjon. Utvidelsen av energigeneratorer svarer i hovedsak til et elektrisitetmarked som skal dekke den økende etterspørselen til gruve- og maquila-industrien, ledet an av noen av landets rikeste og mektigste familier.

I Guatemala har fondet blant annet investert i vannkraftverket Hidro Santa Cruz og vindmølleparken San Antonio.

3.3.1 Hidro Santa Cruz

Investeringen i Hidro Santa Cruz var Norfunds første direkteinvestering i småskala vannkraft i Mellom-Amerika. Hidro Santa Cruz (HSC) er et heleid datterselskap underlagt det spanske selskapet Hidralia Energía. Bak HSC står de spanske brødrene og forretningsmennene Luis og David Castro Valdivia. Luis er grunnlegger av Hidralia, mens broren er direktør. David er eier og største aksjeinvestor i Hidro Santa Cruz, mens broren er juridisk ansvarlig.

Brødrene Castro Valdivia (tre totalt) har etablert et nettverk bestående av over 40 energirelaterte selskaper som i all hovedsak ledes av dem selv. Mangfoldet av selskaper gjør det enklere å unngå juridiske begrensninger som kan legges på ett enkelt selskap. Familien Castro Valdivia er en av energisektorens og Spanias mektigste familier og bedriftseiere, og har et de facto hegemoni over energimarkedet i Spania (Cabañas, 2012). Selskapet har blitt dømt for ulovlige politiske forhandlinger og korrupsjon ved flere anledninger. I tillegg er Brødrene Castro Valdivia en del av et nettverk som har ideologiske røtter tilbake til den ekstreme høyresiden i Spania og fascistregimet under Franco.

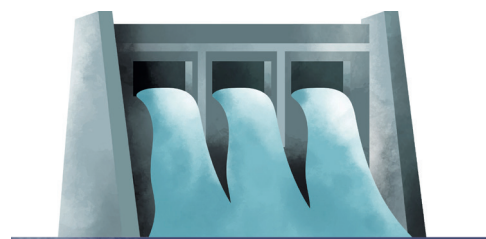
Hidro Santa Cruz brøt konsultasjonsretten ved etableringen av vannkraftverket i Barillas, og er anklaget for trusler, vold, drap og kriminalisering av menneskerettighetsforkjempere i forbindelse med utbyggingen (Fjellheim og Gulli, 2014) Norfund besluttet i 2012 å fryse midlene til Hidro Santa Cruz på grunn av konfliktnivået (Norfund, 2012). På tross av at det fortsatt er stor konflikt rundt vannkraftverket, og at flere aktivister har blitt urettmessig fengslet i den forbindelse, kan det se ut på Norfunds årsrapporter som at prosjektet ble gjenopptatt fra og med 2013.

Norfund opplyser i virksomhetsrapporten for 2015 om at prosjektet er stoppet grunnet lokale protester, demonstrasjoner og eskalerende vold i området.

3.3.2 Vindmølleparken San Antonio

Vindmølleparken har et kraftpotensiale på 52.8 MW, og elektrisiteten går inn på det nasjonale strømnettverket. I 2012 ble det også undertegnet en strømkjøpsavtale på 15 år med ENERGUATE (Centransgroup), en meget omstridt privat distributør som har møtt omfattende motstand blant lokalbefolkningen i store deler av Guatemala, på grunnlag av forvaltning av vannressursene, kunstig høye strømpriser og dårlig strømdekning (Communitariapress, 2016)

Vindmølleparken er eid av Centrans-gruppen (CES), en korporasjon av flere selskaper innen hovedsakelig marine- og havnetjenester, og energi. En av grunnleggerne til Centrans var en viktig brikke i privatiseringen av strømnettet på 90-tallet. Vindmølleprosjektet er en del av CES sin

Verden trenger energi og behovet er voksende. Energi fra vann og annen fornybar energi er et hett politisk investeringsområde i Latin-Amerika som i 2010 fikk 65 prosent av sin elektrisitet fra vannkraft. I Norge har vi en lang tradisjon med utbygging av små og store vannkraftverk. Den norske måten å forvalte vannressursene på lar seg ikke uten videre overføre til Latin-Amerika der eierskap til vannet og utbygging av vannkraftverk i sårbare områder er ofte kilde til betente og ofte voldelige konflikter mellom energiselskaper, myndigheter og lokalbefolkning.

Energi fra vind står for en økende del av verdens strømproduksjon, men industrien er fortsatt i startfasen. Lavere kostnader og mer effektive anlegg åpner for inntog av vindmølleparker i nye markeder, som i Mellom-Amerika. Denne sektoren er spådd å spille en viktig rolle i å møte Latin-Amerikas energibehov i tiden framover. En utfordring ved å investere i slike prosjekter ligger i å sørge for at utbyggingen av vindmølleparker fører til positiv utvikling for nærliggende områder, at de berørte blir konsultert i forkant og at prosjektet gjør at større deler av befolkningen får tilgang til elektrisitet.

energisatsing, med samme styreleder/representant i alle selskapene.

Nok en gang sirkulerer styreverv og høytstående roller i konglomeratet innenfor deres eget nettverk av venner og kontakter, alle med nær kontakt til sentrale politikere og partier gjennom de siste 20 årene. Gruppen kontrollerer i dag store deler av markedet innenfor sitt segment, blant annet innenfor lossing og lasting av varer ved havnene. Det har også blitt inngått eksklusive handelsavtaler mellom nære allierte og tidligere partnere til CES. Gruppen har også flere energiinvesteringer i flere større prosjekt i blant annet Nicaragua, sammen med deres nære allierte.

Vindmølleparken skal ifølge Norfund produsere strøm til små og mellomstore bedrifter. Det er imidlertid vanskelig å finne indikasjoner på at det faktisk er slike bedrifter som får nytte godt av denne strømproduksjonen. Lokalsamfunnet rundt San Antonio har heller ikke merket mange positive effekter av vindmølleparken. I forbindelse med byggingen av vindmøllene ble skog hugget ned. Arbeidskraft ble leid inn som bygg- og veiarbeidere, men disse ble siden oppsagt. Responsen er blandet, og kunnskap om langtidskonsekvenser er dårlig. Hverken kommunen eller selskapet har gitt tilstrekkelig informasjon til lokalsamfunnet i forkant.

Lånet er nå tilbakebetalt og parken produserer 130 GWt årlig.

Foto Centro de Medios Independientes, Guatemala
Vindparken San Antonio er det første vindenergiprojektet i Guatemala. Det ligger i kommunen Villa Canales og har 16 vindturbiner som er levert av danske Vestas. Parken var planlagt å stå ferdig i 2013, men ble forsinket på grunn av rettighetskonflikter i forbindelse med at det måtte legges elleve kilometer med høyspentkabler gjennom 14 eiendommer. Parken sto ferdig i april 2015.

Kapittel 4: Yara i Brasil

Yara kjøpte opp 60 prosent av det brasilianske selskapet Galvani Indústria i 2014. Galvani har slått seg sammen med Indústrias Nucleares do Brasil (INB), et statlig selskap som er involvert i kjernekraft. Sammen har de etablert et samarbeid kalt «Concórdio Santa Quitéria», der de skal utvinne fosfat og uran fra Itataiagruva i delstaten Ceará nordøst i Brasil. Prosjektet har ifølge Yara planlagt oppstart i 2017. I Itataiagruva finnes det store mengder fosfat, et viktig mineral for Yaras produksjon av kunstgjødsel. Men Itataia inneholder samtidige Brasils største, og verdens femte største uranreserver, derav samarbeidet med INB. Planen er å samarbeide om utvinningen av disse mineralene, som er bundet sammen med hverandre. Galvani er ansvarlig for utvinning og separering, og planen er å levere ferdig utvunnet uran til INB. Yara vil dermed bli direkte involvert i produksjon av uran til bruk i kjernekraft. Prosjektet venter fortsatt på endelig tillatelse fra brasilianske myndigheter. Det finnes mange grunner til at prosjektet burde bli stoppet, da det er fullt av risikofaktorer, spesielt for lokalsamfunnet. Men det ser ut til at uran- og fosfatforekomstene er alt for tiltalende til å ligge urørt.

En av de alvorligste risikoene er dannelsen av radioaktivitet som følge av uranutvinning. Planen er at uranet som blir hentet opp skal bli omgjort til yellowcakes før det transporteres ut av området. Yellowcakes er en radioaktiv, konsentrert versjon av uran, som utgjør en trussel for nærmiljøet på flere nivå (Gaasø, Fadnes og Refsland, 2014). En alvorlig konsekvens er at området rundt gruva blir et lagringssted for radioaktivt avfall, oppbevart i provisoriske basseng eller containere, lenge etter at prosjektet er avsluttet. En slik oppbevaring er farlig i seg selv, da man aldri kan være helt sikre på at bassengene vil holde, noe Brasil nylig fikk erfare da demningen i Mariana kollapset i november 2015¹. I tillegg vil radioaktiviteten føre til økonomiske problemer for bøndene i området rundt gruva. Erfaringer fra urangruva Caetité i delstaten Bahia viser at det er umulig å leve av jordbruk i nærheten av gruva da mange avstår fra å kjøpe grønnsaker som kommer fra Caetitéområdet fordi de kan inneholde spor av radioaktive elementer. Bøndene vil derfor etter hvert miste levebrødet sitt. En annen risikofaktor er selve transporten av yellowcakes, som skal fraktes til kjernekraftverk utenfor Rio de Janeiro. Planen er å frakte den farlige lasten i lastebiler, noe som betyr at en eventuell trafikkulykke ville få alvorlige konsekvenser.

«[Norge skal] Arbeide for sivilsamfunnets rett til informasjon og medbestemmelse i nasjonale og internasjonale beslutnings- og forhandlingsprosesser som berører klima-, miljø- og ressurspørsmål, og dets rett til klage- og domstolsprøving av vedtak som berører disse spørsmålene.»
(Meld.St. 10 2014-2015)

Yara International er et multinasjonalt selskap med hovedsete i Norge. Selskapet har sine røtter i industrikonsernet Norsk Hydro som ble grunnlagt i 1905. Den norske stat er involvert på eiersiden med en eierandel på 36,21 prosent. Yara driver primært med produksjon og salg av kunstgjødsel, og opererer i over 60 land. Yara har en stor tilstedeværelse i Brasil, som har blitt det landet med størst omsetning og størst antall arbeidere i selskapet. Yara Brasil har 2940 ansatte, i tillegg til 450 ansatte fra Galvani, og om lag 750 ansatte på midlertidige kontrakter.

*Foto: Brigada Benjamin
INBs tilstedeværelse i området er tydelig, her på hovedveien mellom Queimadas og nærbyen Lagoa do Mato.*

1 Mer om gruvekollapsen: Normann (2015).

Gruvedriften vil også medføre alvorlig vannmangel i et område som allerede er sterkt preget av tørke. Ett problem er at selve driften og utvinningen i gruva vil kreve mye mer vann enn nærområdet er i stand til å produsere, et annet er at det alltid vil være en fare for at grunnvannet er forgiftet eller radioaktivt, også i mange år etter at gruvedriften er nedlagt. Undersøkelser i den tidligere nevnte urangruva i Bahía viser at antallet kreft- og magesykdommer har mangedoblet seg etter at gruvedriften ble satt i gang, og et forgiftet grunnvann peker seg ut som en trolig årsak. Vannet står også i fare for å bli forgiftet av stoffer fra gruveområdet som føres med vinden. Gruva er planlagt som et dagbrudd, og giftige stoffer i vinden kan påvirke mennesker direkte gjennom inhalering, og indirekte gjennom forurenset vann.

Fra Yaras nettsider: «Vi engasjerer oss i lokale markeder og samfunn hvor vi kan utgjøre en forskjell, mens vi hele tiden bidrar til grønn vekst igjennom bærbart landbruk og miljøriktige løsninger. Yaras selskaper og ledere støtter også lokale prosjekter i henhold til lokale behov, strategier og prioriteringer».

Det vil også være vanskelig å garantere for arbeidsmiljø og sikkerhet. Gruver er allerede en utsatt arbeidsplass verden rundt, men i Itataia vil man i tillegg ha risikoen for radioaktivitet, som gjelder både i utvinningsfasen, i foredlingsfasen, og ved transport.

Et ofte glemt problem ved utvikling av et slikt megaprojekt, er de sosiale konsekvensene for lokalsamfunnene. Ved oppstart av et stort gruveprosjekt er det behov for store mengder arbeidere, noe som medfører en stor befolkningsvekst på svært kort tid. Dette fører igjen

Allerede tusen år før vår tidsregning ble det bedrevet uthenting og foredling av metaller som gull, sølv, kobber og bronse i Latin-Amerika. Etter at Colombus og hans menn hadde inntatt Karibia og kysten av Mellom-Amerika i 1489 fulgte tallrike kolonister som ble drevet av jaken på gull og edle metaller. Urbefolkningen ble fordrevet eller benyttet som slaver i utvinningen av rikdommene.

Fremdeles i dag hentes det ut store rikdommer regionen. Viktige eksportminerale er nitrat og kobber, jernmalm, tinn, fosfor og edle metaller. Omfanget har økt etter hvert som teknologien har utviklet seg og for utenlandske investorer er gruveindustrien i Latin-Amerika en attraktiv sektor å operere i. Områdene der mineralene finnes er gjerne dekket av sårbar natur og befolkningsgrupper som må vike når rikdommene skal hentes ut. Dette har i århundrer ført til store konflikter.

Foto: Brigada Benjamin

Francisca Maria Francineide Alve Ferrira (45) er Queimadas-landsbyens førstesekretær. Hun holder opp en brosjyre fra INB og Galvani som er ment å skulle gi informasjon til lokalbefolkningen gruvedriften.

«Selskapene sier det ikke blir forurensning. De sier at det er et prosjekt som bringer arbeid. De som har laget denne brosjyren tror at vi ikke har tenkeevne. Den er laget for barn. De sammenligner strålingen man får ved å arbeide i gruva med den man får ved et røntgenbilde av tennene ... Vi vil vite mer. Dersom det finnes en risiko må vi få vite om den. Dette heftet er bare sprøyt. Vi vet at forurensning følger med gruva, vi vet om Caetité i Bahia, så vi er redde.»
Francisca Maria Francineide Alves Ferreira (Refsland, 2014).

til et stort press på offentlig transport, helse, utdanning og boligtilbud. Lokalsamfunnet blir fort avhengig av gruveselskapet, som etterhvert tar over all styring av politikk i disse samfunnene. Gruveselskapene er ofte blant de største bidragsyterne til politiske kampanjer i Brasil. De fleste arbeiderne som kommer er menn, og i forbindelse med store utvinningsprosjekter ser man ofte at det vokser frem mange barer og bordeller. Disse blir flere steder brukt av selskapene for å sørge for fornøyde arbeidere, på tross av at de jobber under svært dårlige forhold. I Brasil har man et eget uttrykk som heter "barn av gruvedriften". Dette er barn av gruvearbeidere, født av lokale jenter som blir forlatt med ansvaret for barnet på egenhånd.

Enkelte av innbyggerne i området rundt gruva ser på denne som en mulighet for å få seg arbeid. Småbønder går vekk fra dyrehold og produksjon for å arbeide i gruva. Disse arbeiderne havner stort sett nederst på rangstigen med de dårligst betalte jobbene, og med høyest risiko. Utvinning av mineraler foregår også bare over en begrenset periode, noe som medfører at når selskapet er ferdig med utvinningen, etterlater de seg et svært hull i bakken, sammen med store mengder arbeidsløse arbeidere, og et samfunn som har knyttet all sin utvikling opp mot selskapet (Articulação Antinuclear do Ceará, 2013).

Et siste uromoment er at Itataia vil være den første gruva der fosfat og uran utvinnes fra samme stein (colofanito). Etter å ha blitt hentet opp, skal mineralene skilles fra hverandre, noe som aldri har blitt gjort før. Det finnes derfor ikke en sikker måte å foreta denne separeringen på. Selv om det forsøkes på hvordan dette kan gjøres, vil man ikke vite sikkert om dette vil fungere før produksjonen settes i gang. Med andre ord kan man ikke være 100 prosent sikker på at fosfatet vil være helt fritt for uran. Dette betyr igjen at kunstgjødsele med fosfat fra Itataia kan inneholde spor av uran/radioaktivitet.

Alle disse risikoene og mulige konsekvensene har ikke blitt gjort tilstrekkelig kjent for lokalbefolkningen. Galvani har foretatt konsultasjonsrunder, men disse har vært svært mangelfulle, med til tider misvisende informasjon. Det er urendelig ovenfor lokalsamfunnene at de ikke får vite hvordan, og i hvilken grad, de blir rammet av denne gruveutvinningen. Mange i lokalsamfunnet er også skeptiske til informasjonen de har fått fra selskapet.

*Foto Brigada Benjamin
Radon er en gass som produseres av den naturlige nedbrytingen av uran. Flere studier påviser en sterk sammenheng mellom radongass og lungekreft.*

Kapittel 5: Statkraft i Chile

CUIDEMOS NUESTROS
RECURSOS NATURALES Y
NUESTRO PUEBLO MAPUCHE
DI NO A LA CENTRAL

5: Statkraft i Chile

I Chile har Statkraft vært tilstede siden 2004, tidligere i samarbeid med Norfund gjennom datterselskapet SN Power¹. SN Power skapte for noen år siden kontrovers i Chile for samarbeidet med selskapet Trayenco om utbygging av vannkraft i Coñaripe og Liquiñe, områder mapuchefolket hevder eierskap til. Mapuche er et samlebegrep for etterkommere etter ulike folkegrupper med felles sosial, økonomisk og religiøs struktur, som bebodde deler av det som i dag er Chile og Argentina før europeiske kolonister inntok Sør-Amerika og kalte det sitt. I dag teller de om lag halvannen millioner. Mapuchene er en av de største urbefolkningsgruppene i Latin-Amerika. Som urfolk andre steder i verden er mapuchene i stor grad utsatt for diskriminering og stigmatisering. De er blant de fattigste og mest marginaliserte gruppene i det chilenske samfunnet. Blant rurale mapuchesamfunn lever svært mange i ekstrem fattigdom. De scorer jevnt over lavest på utdannings- og alfabetismemålinger og gapet fortsetter å vokse. For kvinnelige medlemmer av mapuchesamfunn er gapet enda større (Herrera).

SN Power gikk inn for å bygge vannkraftverk i området uten å ta hensyn til den eksisterende konflikten mellom mapuchefolket og chilenske myndigheter.² Den gangen førte mangel på tillit mellom partnere til at konflikten eskalerte og dialogen ikke førte fram. Konflikten om utbyggingen i Coñaripe og Liquiñesom hendte på samme tid som Chile ratifiserte ILO-konvensjon 196 om urfolks og stammefolks rettigheter. Likevel gjennomførte ikke chilenske myndigheter noen form for konsultasjon med urfolkene i området, slik ILO-konvensjonen indikerte, og urfolkernes motstand mot utbyggingen ble mistenkeliggjort av regionale myndigheter og media. SN Power solgte seg til slutt ut av prosjektet i 2011.

I februar 2015 bega Statkraft seg nok en gang inn på mapuchenes territorium da de gjennom sitt datterselskap Statkraft IH Invest (SKIHI), kjøpte seg inn som majoritetseier i det chilenske vannkraftselskapet Empresa Eléctrica Pilmaiquén S.A. SKIHI eier i dag 99 prosent av aksjene

¹ Norfund med en eierandel på 40 prosent, Statkraft med 60 prosent.

² Mer om bakgrunnen for konflikten og situasjonen i Coñaripe kan leses i FIVAS-rapporten *De nye conquistadorene?* (2007)

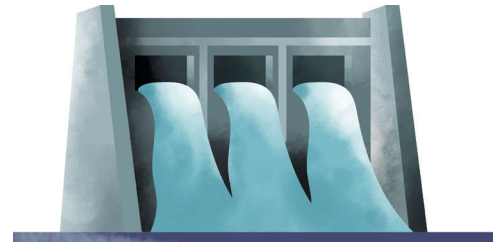
Likeverd og like muligheter er en av satsningsområdene i Regjeringen Solbergs menneskerettighetsarbeid. Det skal blant annet arbeides for: «urfolks og lokalsamfunns rettigheter og medbestemmelse i planleggingen og gjennomføringen av prosesser knyttet til deres landområder og livsgrunnlag»

Statkraft er Norges største produsent av vannkraft og Europas største leverandør av fornybar energi. Selskapet er heleid av den norske stat, og Nærings- og Fiskeridepartementet sitter på det aktive eierskapet. Statkraft har 4200 ansatte i 20 land, 403 kraft- og fjernvarmeverk med en samlet installert effekt på over 18 000 MW, og 29 fjernvarmeverk med en installert effekt på 700 MW. I Latin-Amerika har Statkraft vannkraftverk i Brasil, Peru, Panama og Chile, samt flere anlegg for biokraft og vindkraft i Brasil.

Foto: FIVAS

I følge lokalsamfunnene LAG er i kontakt med, eksisterer det ikke reelle konsultasjoner mellom Statkraft og de berørte samfunnene i Chile. Mapuche-samfunnene bruker derfor ofte aksjoner og demonstrasjoner som protestmiddel for å vise sin motstand mot kraftverkutbyggingene.

i selskapet. Selskapet Pilmaiquén holder til i region XIV og er oppkalt etter elven Pilmaiquén, som renner nordover fra Puyehueinnsjøen før den treffer Buenoelven i nærheten av Trumao. Selskapet Pilmaiquén har til nå fullført utbyggingen av elvekraftverket Rucatayo (55 MW) langs denne elven, og selskapet har dessuten lisens på utbygging av tre andre anlegg på den samme elven. To av dem, Osorno (54,3 MW) og Los Lagos (53 MW), er klare for utbygging.

Tradisjonelt har områdene langs elven Pilmaiquén vært en del av Mapuche Williche-territoret Buta Willimapu ("Landet i Sør"). For mapuchene, som for andre urfolksgupper, er deres kultur og levested tett knyttet til land. Ordet Mapuche er satt sammen av Mapu som betyr "land" og "che" som betyr menneske eller folk. Områdene rundt elven er spesielt viktige for mapucher fra hele regionen, både i et historisk og religiøst perspektiv. Blant annet er gravplassen Eltuwe nær elven og stedene der mapuchene høster viktige medisinerplanter. Elven brukes blant annet som åndelig arena når religiøse ledere skal læres opp, noe som er et viktig argument når mapuchene fremsetter krav om at elven må få renne i fred. Vannkraftanlegget Central Osorno skal ifølge planen bygges ut i nærheten av det hellige mapucheområdet El Ngen Mapu Kintuante. Hvis vannkraftverket bygges ut, vil det hellige stedet Kintuante bli ødelagt for mapuchene. mapuchesamfunnenes standpunkt er at Osorno-anlegget representerer en direkte trussel mot deres kulturelle overlevelse i regionen³.

5.1 "Det er staten Norge som har ansvaret"⁴

Da Statkraft kjøpte seg inn i Pilmaiquén, overtok de et prosjekt som allerede var omdiskutert, og mapuchefolket hadde på det tidspunktet organisert sin motstand mot byggingen av Osorno. Observatorio Ciudadano viser til store mangler ved utredningsarbeidet før det ble gitt tillatelse til byggingen av Osorno. Det ble ikke tatt hensyn til faktisk tilstedeværelse av mapuchesamfunn i området, og det er ikke redegjort for den betydningen området har for mapuchefolket. Utbyggingen slik den var planlagt før Statkraft overtok eierskapet er i strid med både artikkel 7 og 13 i ILO-konvensjon 169, som sier at urfolk skal ha rett til å vedta egne prioriteringer i utviklingsprosesser som angår tro og åndelig velvære, spesielt i områder til kollektivt bruk. Prosessen for å få samtykke fra de fem lokalsamfunnene som kreves av CONADI (Corporación Nacional Indígena de Chile) var mangelfull, og ble gjennomført med tvilsomme mekanismer som ikke er i tråd med prinsippet om fritt, forutgående og informert samtykke. Med andre ord er det store mangler ved utredningen, nettopp på de områdene som er grunnlaget for konflikt. Statkraft på sin side mener at de har god dialog med de berørte mapuchesamfunnene, og at dialogen foregår i samarbeid med et ekspertorgan omkring urfolksspørsmål som chilenske myndigheter har opprettet. Videre har Statkraft uttalt at motstanden mot utbyggingen beror på misforståelser (Kravik, 2016). Men motstanden hadde vart i flere år før Statkraft kjøpte seg inn.

Det er flere konflikter mellom mapuchefolk og chilenske myndigheter som følge av at multinasjonale selskaper nyttiggjør seg av naturressursene i mapucheterritorier. Chile har vært tidlig ute med å privatisere naturressurser og går langt i å støtte og legge til rette for de multinasjonale selskapene, noe som gir gode muligheter for økonomisk vinning i Chile. Konfliktene er særlig med skogbrukselskaper og vannkraftselskaper. Ser man på de andre konfliktene, er det grunn til å frykte at konflikten med Statkraft også vil eskalere om man fortsetter den linjen som føres i dag.

3 Bygger på direkte kommunikasjon med våre samarbeidspartnere i regionen.

Luis Aberto Gallegos Pradines, besøkte Norge i 2016 og møtte norske medier, organisasjoner og Statkraft for å formidle budskapet fra mapuchesamfunnene han representerer.

«Vi krever at det statlige norske selskapet Statkraft AS forlater vårt territorium og tilbakeleverer det til mapuchene. Vi ønsker ikke deres penger eller noen annen form for 'kompensasjon' for ødeleggelsene dere planlegger å påføre vårt folk og vår kultur. Vi ønsker rettighetene til vann og gruvedrift, vår arv etter våre forfedre» Luis Aberto Gallegos Pradines Werken (talsperson) for 35 mapuchesamfunn sør i Chile.

Og denne gangen er det altså den norske stat som står for inngripenen.

Dette er en pågående konflikt, noe som vanskeliggjør informasjonsinnhenting. I følge mapuchesamfunnene eksisterer det ikke noen dialog i Chile, og det er nødvendig at Statkraft redegjør for det de viser til som dialog, og åpner for transparens i prosessen.

Norge, som den første staten til å ratifisere ILO-konvensjon 169, vedtok i 2005 ved Kongelig resolusjon Konsultasjonsavtalen mellom Sametinget og statlige myndigheter. Avtalen er Norges implementering av §6 i ILO 169, som sier at urfolk skal konsulteres med hensikt å oppnå fritt, forutgående og informert samtykke når beslutninger skal tas i saker som vil angå dem. Chile ratifiserte ILO 169 i 2008, men har ikke etablert mekanismer for å sikre urfolks rett til konsultasjon, eller deres politiske, sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter. Derfor er det ikke nok å forholde seg til Chiles lovgivning når en planlegger utbygging på urfolks områder i Chile. Mange lokalsamfunn vil bli berørt av en eventuell utbygging, og det er derfor viktig at konsultasjonene blir utført på en tilfredsstillende måte for alle parter.

Historien har vist at Statkraft beveger seg i en vanskelig terreng når de nok en gang planlegger utbygging i mapuchenes område. Med et allerede tynnslitt tillitsforhold mellom Statkraft og mapuchefolket er det Statkrafts ansvar å sikre en prosess som garanterer at rettighetene til mapuchefolket som urfolk respekteres, eller, hvis dette ikke lar seg gjøre: trekke seg ut.

I ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, artikkel 1 nr. 1 b, defineres urfolk på følgende måte:
"Folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som - uansett deres rettslige stilling - har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner."

Kapittel 6: Avsluttende bemerkninger

De siste 50 årene har internasjonalisering av handel og investeringer fått en større og viktigere rolle i staters økonomiske politikk. Dette er en trend som nok ikke vil reverseres med det første. At økonomiske investeringer som enkelttiltak bidrar til utvikling og arbeidsplasser til beste for de ansatte, lokalsamfunnet og nasjonen er det intet belegg for. Tvert imot viser erfaring at det motsatte er tilfelle. Investeringer bidrar ofte til overføring av rikdom fra fattige til rike land, og/eller fra lokalsamfunn til den rike eliten, og bidrar dermed heller til å subsidiere lokal og global ulikhet. Latin-Amerika er et godt eksempel både på dette. Det er også et godt eksempel på hvordan investeringer uten nødvendig forståelse eller forhåndskunnskap har bidratt til økte konflikter, og i liten grad til økonomisk og sosial utvikling.

Alle land har rett til å føre en næringspolitikk som bidrar til utvikling av egen industri og produksjon, herunder å gi spesielle rettigheter for lokale bedrifter i møte med internasjonal kapital, på samme måte som Norge gjorde innenfor oljeutvinningsindustrien på 1960-tallet. Det er essensielt at stater engasjerer seg for å sikre rettighetene og velferden til sine innbyggere.

Både investorstater og vertsstater for utenlandsinvesteringer må ha muligheten til å stille større krav til nasjonale og internasjonale aktører om å etterleve internasjonale retningslinjer, både når det gjelder arbeider- og menneskerettigheter, og miljø- og klimalovverk. I tillegg bør det på globalt hold arbeides for at disse retningslinjene blir obligatoriske og juridisk bindende. Så lenge retningslinjene ikke er juridisk forpliktende, og det ikke er noen sanksjonsmuligheter overfor de aktører som bryter dem, vil brudd på retningslinjene ikke få noen direkte konsekvenser.

FNs veiledende prinsipper ble enstemmig vedtatt, og understreker tydelig at selskaper har et selvstendig ansvar for å respektere menneskerettighetene uavhengig av hvor selskaper har aktiviteter, men særlig i stater som ikke er villige til, eller evner å garantere for menneskerettighetene. Ikke minst understreker prinsippene selskapenes minimumsansvar for å respektere de internasjonalt anerkjente menneskerettighetene og prinsippene fastsatt i ILOs erklæring om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet. Dette kan ikke reduseres til forventninger.

Samtidig som statene er pålagt å etterleve internasjonale retningslinjer og lovverk på hjemmebane, bør også de samme forpliktelsene gjelde når statlige aktører er involvert i investeringer i utlandet. Det er nødvendig med tydeligere krav til norske selskaper for å ivareta menneskerettighetene, hensyn til miljø og å trygge et anstendig arbeidsliv.

I tilfellet Norfund er det viktig å følge opp og styrke utviklingseffektene av Norfunds investeringsprosjekter. Klare krav og retningslinjer vil bidra til dette arbeidet.

Over lengre tid har LAG sammen med flere andre organisasjoner avdekket og påpekt hvordan Norge gjennom private investeringer i Latin-Amerika langt på vei opprettholder og styrker konflikter, bryter grunnleggende rettigheter, eller bidrar til uforholdsmessig miljøskade. Eksemplene fra denne rapporten er bare tre av flere eksempler.

Sterke sivilsamfunnsorganisasjoner i regionen som jobber for å ivareta folks rettigheter og som fungerer som vaktbikkje og korrektiv er spesielt viktig når Norge øker sin økonomiske tilstedeværelse i regionen.

Norske investeringer må være mer transparente, slik at offentligheten gis tilgang på informasjon om investeringer. På den måten vil også det norske sivilsamfunnet kunne bidra til å sikre at norske investeringer gjøres på en bærekraftig måte. Det bør være et mål at norske investeringer ikke skader miljøet, at de ikke bryter med grunnleggende rettigheter, og at de ikke hindrer eller direkte ødelegger lokalsamfunns utvikling.

LAG mener:

Det finnes eksempler på gode norske investeringer i utlandet, men mye kan bli bedre. Ved å innføre omfattende forhåndsvurderinger, kan myndighetene sikre at investeringene skjer i tråd med internasjonale standarder og norske politiske forventninger om å ivareta menneskerettighetene, miljøet og et anstendig arbeidsliv.

Menneskerettighetene må være både et middel og et mål for alle utviklingsprosesser, og ha forrang foran kommersielle interesser. Grunnleggende kollektive og individuelle rettigheter må være ufravikelige krav. Konvensjoner, erklæringer og avtaler i regi av FN og den internasjonale arbeidsorganisasjonen ILO må være overordnet alle andre internasjonale regelverk og investeringer.

Norge må stille tydelige krav til at selskaper følger FNs, OECDs og øvrige retningslinjer. Dette for best å sikre arbeidstakeres, kvinners, barns og urfolks rettigheter, øvrige menneskerettigheter, så vel som miljøet. Norge må jobbe aktivt for at samfunnsansvaret ikke baserer seg på eget forgodtbefinnende.

Litteraturliste

- Articulação Antinuclear do Ceará (2013): «No Ceará a peleja da vida contra o urânio». <http://caritas.org.br/wp-content/uploads/2014/01/No-Cear%C3%A1-A-Peleja-da-Vida-Contra-o-Ur%C3%A2nio-FINAL.pdf>
- Aspaas, M. (2011). *Norsk utviklingspolitikk i endring? En studie av årsaker til redusert norsk utviklingspolitisk engasjement i Nicaragua og Guatemala*. Masteroppgave ved Universitet i Oslo
Regjeringen: pressemelding “290 millioner mer til næringsutvikling” 08.10.2014
- Cabañas, A. (2012): *Memorial de Guatemala: El neoliberalismo militarista: empresas, gobiernos y ejércitos en Santa Cruz Barillas*, <http://www.albedrio.org/hm/articulos/a/acabanas-138.html>
- Centransgroup (i.d): *Ecolico San Antonio El Sitio*: <http://centransgroup.com.gt/eolico-san-antonio/> (besøkt august 2016)
- Comunitariapress (21.5.2016): *Policías acusados por represión y ejecución extrajudicial contra campesinos en Samococh*, <https://comunitariapress.wordpress.com/2015/05/12/policias-acusados-por-represion-y-ejecucion-extrajudicial-contra-campesinos-en-samococh-2/> besøkt juni 2016.
- Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC) (2015), *Foreign Direct Investment in Latin America and the Caribbean* (LC/G.2641-P), Santiago, Chile.
- Fjellheim, Eva og Gulli, Marianne (2014): *Norsk næringslivsbistand i konflikt med grunnleggende rettigheter i Guatemala*. Tidsskriftet Rødt nr 4, <http://www.latin-amerikagruppene.no/Artikler/15032.html>
- Forest People Programme (2013): *Guiding Principles, free, prior and informed consent*, <http://www.forestpeoples.org/guiding-principles/free-prior-and-informed-consent-fpic> besøkt juni 2016
- Gaasø, K.R; Fadnes, A. og Refsland, M.: «På graving etter profitt», *i:Rik mann har alltid vann*, LAGs solidaritetsbrigade høst 2014, https://issuu.com/lag-brigader/docs/reisebrev2_digital_versjon1
- Grupo Centrans (i.d) *Eólico San Antonio el Sitio*, <http://centransgroup.com.gt/eolico-san-antonio/> besøkt (juni 2016)
- Gutiérrez C. U. (8.11.2009): *Las 10 «familias» empresariales a las que Zelaya culpa del golpe*, *Economía y Negocios*
- Gulli, M (2014): *Norfunfs blodige suksess i Honduras* <http://www.latinamerikagruppene.no/Artikler/14907.html>
- Herrera A. A. (i.d.) *The Mapuche in Chile and their struggle for territorial rights*
Instituto de Estudios Indígenas, Universidad de La Frontera Temuco, Chile
<http://www.uwgb.edu/outreach/events/socialjustice/assets/pdfs/herreraMapuche.pdf>
- Kravik, J, Larsson, C-G og Wilhelmsen, M (4.3.2016) *Frykter norsk vannkraftverk skal ta livet av urgammel kultur*, <http://www.nrk.no/sapmi/frykter-norsk-vannkraftverk-skal-ta-livet-av-urgammel-kultur-1.12833218>, besøkt juni 2016
- Koberle, A. (2012): *Energizar a Guatemala: Propuesta de un plan de electricidad sostenible*. *International Rivers y El Observador*, Guatemala. side.17-23.
- Konsultasjonsavtalen (2005): *Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget*, <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtpalte/prosedyrer-for-konsultasjoner-mellom-sta/id450743/>, besøkt juni 2016.
- Meld. St. 35 (2014–2015): *Sammen om jobben - Næringsutvikling innenfor utviklingssamarbeidet*. Oslo: Utenriksdepartementet, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-35-20142015/id2423253/> besøkt juni 2016.
- Mercado Mayorista (2015). *Informe Estadístico 2014*. <http://www.cnee.gob.gt/xhtml/memo/Informe%20estadistico%202015.pdf> besøkt juni 2016
- Norfund: *Clean energy*, <http://www.norfund.no/renewable-energy/category314.html> besøkt februar 2016.

Norfund: *Investering for utvikling*, <http://www.norfund.no/investeringer-for-utvikling/category487.html> besøkt juni 2016.

Norfund (2012): *Virksomhetsrapport 2012*, http://www.norfund.no/getfile.php/134657/Documents/Homepage/Reports%20and%20presentations/Annual%20and%20operational%20reports/Virksomhetsrapport_2012_norsk_web.pdf besøkt juni 2016.

Normann, S (2015): *Gruvekatastrofe avdekker hvordan Vale og BHPs bryter menneskerettighetene*, <http://www.latin-amerikagrundene.no/Artikler/15393.html> besøkt mai 2016

Refsland, M. (2014): «De som er i veien», i: *Rik mann har alltid vann*, LAGs solidaritetsbrigade høst 2014, https://issuu.com/lag-brigader/docs/reisebrev2_digital_versjon1, besøkt mai 2016.

Regjeringn (2014a): *290 millioner mer til næringsutvikling*. Pressemelding, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/naringsutvikling/id2005622/> besøkt april 2016.

Regjeringen (2014b): *Regjeringen øker støtten til næringsliv i fattige land*. Pressemelding, https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/budsjett2014_norfund/id745262/ besøkt april 2016.

Smukkestad, O. (1998): *Den innviklede utviklingen. En innføring i økonomisk og politisk utviklingsteori*. Ad Notam Gyldendal (s.12).

Statkraft: *Om Statkraft*, <http://www.statkraft.no/om-statkraft/> besøkt januar 2016.

Statkraft (2015): *Statkraft kjøper majoritetsandel i chilensk vannkraftselskap*. Pressemelding, <http://www.statkraft.no/media/pressemeldinger/Pressemeldinger-arkiv/2015/acquisition-chile/>

Uteras, M. og Nordbø, I. (2007): *De nye conquistadorene? SN Power i Chile: Vannkraftprosjekt på Mapuche-indianernes territorium*. Foreningen for internasjonale vannstudier (FIVAS)

Utenriksdepartementet (2015) *Næringsliv og menneskerettigheter - Nasjonal handlingsplan for oppfølging av FNs veiledende prinsipper*. Oslo: utenriksdepartementet, https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/naringsliv/ud_naeringsliv_og_menneske_uu-versjon2.pdf besøkt juni 2016

LAGs krav til politikerne

1) Tydelige krav til ivaretagelse av internasjonale rettigheter

Den norske handlingsplanen for FNs veiledende prinsipper må gjøres mer målrettet og forpliktende for både staten og selskaper.

Som (del)eier må den norske stat pålegge alle selskap å ha retningslinjer for menneskerettigheter og samfunnsansvar og mekanismer for å ivareta disse, herunder:

- Erklæring om forpliktelsen til å respektere menneskerettighetene.
- Aktsomhetsprosedyrer for å identifisere, forebygge, begrense og gjøre rede for hvordan selskapet søker å respektere menneskerettighetene.
- Rutiner for forhåndsvurdering og konsultasjon i forbindelse med investeringer i nye selskaper og prosjekter.
- Forhåndsvurderinger, aktsomhetsvurderinger og konsekvensanalyser bør aktivt bruke relevante internasjonale rettighetskonvensjoner og utarbeides i konsultasjon med berørte parter i lokalsamfunnet og det organiserte sivilsamfunn.

Uavhengige kontroll- og oppfølgingsmekanismer for investeringer må styrkes. Dette gjelder spesielt tilgang på rettslige eller ikke-rettslige klage- og erstatningsmekanismer for berørte parter utenfor Norges grenser. Disse må være både legitime og tilgjengelige, særlig for investeringer i land der nasjonale myndigheter ikke er villige til, eller evner å beskytte menneskerettighetene.

2) Statseide investeringer må offentliggjøre resultatet av aktsomhetsvurderingen og av en regelmessig ikke-finansiell rapportering som blant annet referer til aktsomhetsvurderingen.

Det må utarbeides tydelige forventningsdokumenter til selskaper og prosjekter det investeres i. Disse må utarbeides på grunnlag av vurderinger fra berørte interesser og øvrige sivilsamfunn, FNs spesialrådgivere og relevante akademikere.

Konsultasjon eller fritt og informert forhåndssamtykke, i tråd med ILO 169 og erklæringen om urfolks rettigheter, må oppnås i forkant av investeringer. Selskapene må vise til garantier for at virksomheten ikke utnytter naturressurser, inkludert mineraler, jord og vann det står strid om bruks- og eierrettigheter til.

3) Full åpenhet om investeringer, også i andre ledd.

Selskaper og fond, deriblant Norfund, må pålegges full åpenhet om den dialogen som føres med underselskaper og leverandører, særlig i tilfeller der det er mistanke om brudd på grunnleggende normer og rettigheter. Møte- og lobbyregister, og referat mellom relevant departement og selskap eller fond må gjøres tilgjengelig for alle. Dette er grunnleggende for å styrke etterprøvarheten i utøvelsen av aktivt eierskap, og hvorvidt dette forbedrer praksis i disse selskapene.

**Latin-Amerikagruppene
i Norge (LAG)**

**Vil du vite mer?
lagnorge.no**

**Meld deg inn!
Send SMS:
LAG [din e-post] til 2434**